

УКРАЇНА В ХІХ СТ.

Лекція 4

ВСТУП

- **Україна в цей період знаходилася у складі двох імперій:**
- **9/10 території України – у складі Російської імперії (Наддніпрянська Україна),**
- **1/10 території України (Східна Галичина, Північна Буковина та Закарпаття) – у складі Австрійської імперії (Австро-Угорщини).**

план

1. Українське національне відродження ХІХ ст.

а) причини піднесення національних процесів в Україні;

б) суспільно-політичний рух

в) національно-визвольний рух в Наддніпрянській Україні;

г) національний рух в Західній Україні

2. Економічний розвиток

Література

1. Борисенко В.Й. Курс української історії. – К.: Либідь, 1996.
2. Бойко О.Д. Історія України: Посібник. – К.: Академія, 2001. – 656 с.
3. Грушевський М. Ілюстрована історія України. – К., 1992. – С. 443-453.
4. Дорошенко Д. Нарис історії України в 2-х томах. – Т. 2. – Львів, 1992. – С. 254-267
5. Історія України / Кер. авт. кол. Ю.Зайцев. – Львів: Світ, 1996. – С. 146-149.
6. Історія України. Навчальний посібник / Під. ред. В,А. Смолія. – К.: Альтернатива, 1997. – С. 126-136.
7. Крип'якевич та ін. Історія України. – Львів, 1990. – С. 244-254.
8. Мироненко О.М., Римаренко Ю.І. Українське державотворення: Словник-довідник. –К., 1997.
9. Сарбей В. Становлення і консолідація української нації та піднесення національного руху в другій пол. ХІХ ст. // Український історичний журнал. – 1991. – № 5.

A stylized, monochromatic illustration of a plant with several large, pointed leaves and a cluster of small, round buds or flowers on a thin stem, set against a dark brown background.

2.

УКРАЇНСЬКЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ВІДРОДЖЕННЯ XIX СТ.

причини українського національного відродження

**політика
національного
гноблення з
боку Росії та
Австро-
Угорщини**

**Зростання
активності
дворянства,
інтелігенції,
духовенства**

**Зовнішній
вплив: ідеї
Великої
Французької
революції кінця
XVIII ст.,
Вітчизняна
війна 1812 р.**

політика національного гноблення

назад

З боку Росії

Валуєвський циркуляр 1863 р. заборонив друкування літератури та викладання українською мовою.

МВС Валуєв: «ніякої окремої малоросійської мови не було, немає і бути не може»

Емський указ Олександра II 1876 р. заборонив ввезення літератури українською мовою, українські п'єси та пісні, використання української мови в початкових школах, державних закладах.

Назва «Україна» була заборонена.

З боку Австро-Угорщини

обмежувалося викладання українською мовою в школах

Українською не викладали у жодному вузі

Однак українська мова і культура формально не заборонялися.

Австро-Угорщина, на відміну від Росії, була конституційною монархією. Тут існували певні політичні свободи, центральний парламент і крайові сейми, вибори до яких здійснювалися за участю всього населення. У XIX ст. саме **Західна Україна** стала центром національного відродження.

Національна
інтелігенція

Дворянство

Зростання
соціальної
активності

Уніатське
духовенство

Перші університети -

Науково-культурницька діяльність української інтелігенції

- Кінець XVIII – початок XIX ст. – **національно-культурне відродження** в Україні.
- Вчені створюють перші узагальнюючі твори з історії України:
- У **1846 р.** вийшла друком **«Історія Русів»** невідомого автора, в якій показаний історичний розвиток України з давніх часів до XVIII ст., підкреслюється відмінність між Україною і Московією.
- **1822** – 4 томна **«Історія Малої Росії»** Дмитра Бантиш-Каменського.
- 1842-1843 рр. – п'ятитомна **«Історія Малоросії»** Миколи Маркевича.
- Вплив на розвиток історичної науки справили **Микола Костомаров, Володимир Антонович, Дмитро Багалій, Михайло Грушевський.**

Науково-культурницька діяльність української інтелігенції

- Дослідники вивчають народні пісні, легенди, традиції, побут, обряди.
- Створюють перші праці з **етнографії, фольклористики та мовознавства** України.
- Григорій **Калиновський**. «Опис весільних українських простонародних обрядів» (1777 р.),
- Микола **Цертелєв**. «Опыт собрания старинных малороссийских песен» (1819 р.),
- Михайло **Максимович**. «Малоросійські пісні» (1827 р.), «Українські народні пісні» (1834 р.).

Науково-культурницька діяльність української інтелігенції

- **Іван Котляревський** – родоначальник української літератури.
- У **1798 р.** він видав поему «**Енеїда**», вперше уживши українську народну мову як літературну.
- У **1834 р.** **Григорій Квітка-Основ'яненко** видав «**Малоросійські повісті**» - перші прозові твори українською мовою.
- З виходом «**Кобзаря**» **Тараса Шевченка** у **1840 р.** за українською мовою остаточно затверджується статус літературної.
- Отже, початок **національно-культурного відродження в Україні** виявляється у вивченні історії, етнографії та фольклорних пам'яток народу. Відроджується українська мова, заявляє про себе українська література.

суспільно-політичний рух у ХІХ ст.

Масони – релігійно-етичний рух

• Масонство прийшло на українські

наднаціонального братства.

- **Символи** – піраміда, «всевидяче око», шестикутна зірка тощо.

Декабристи

- У I чверті XIX ст. **офіцери російської армії** спробували збройною силою боротися **проти самодержавства**.

- Основною причиною декабристського руху стала **криза феодално-кріпосницької системи**.

- **1821-1825 рр.** – „**Південне товариство**” з центром у Тульчині (Україна). Лідер – полковник **Павло Пестель**.

- 1822 р. „**Північне товариство**” з центром у Петербурзі. Голова – **Микита Муравйов**.

- 1823-1825 рр. – „**Товариство об'єднаних слов'ян**” у Новограді-Волинському. Лідери: брати **Андрій та Петро Борисови**.

Програмні документи

«Руська правда» П. Пестеля

«Конституція» М.Муравйова

програма „Товариства об'єднаних слов'ян”

ліквідація самодержавства

ліквідація самодержавства

ліквідація самодержавства

ліквідація кріпосного права

ліквідація кріпосного права

ліквідація кріпосного права

встановлення республіки

встановлення конституційної монархії

утворення федеративного союзу слов'янських народів

унітарний устрій:
«за єдину і неподільну Росію!»

встановлення федеративного устрою

Декабристи

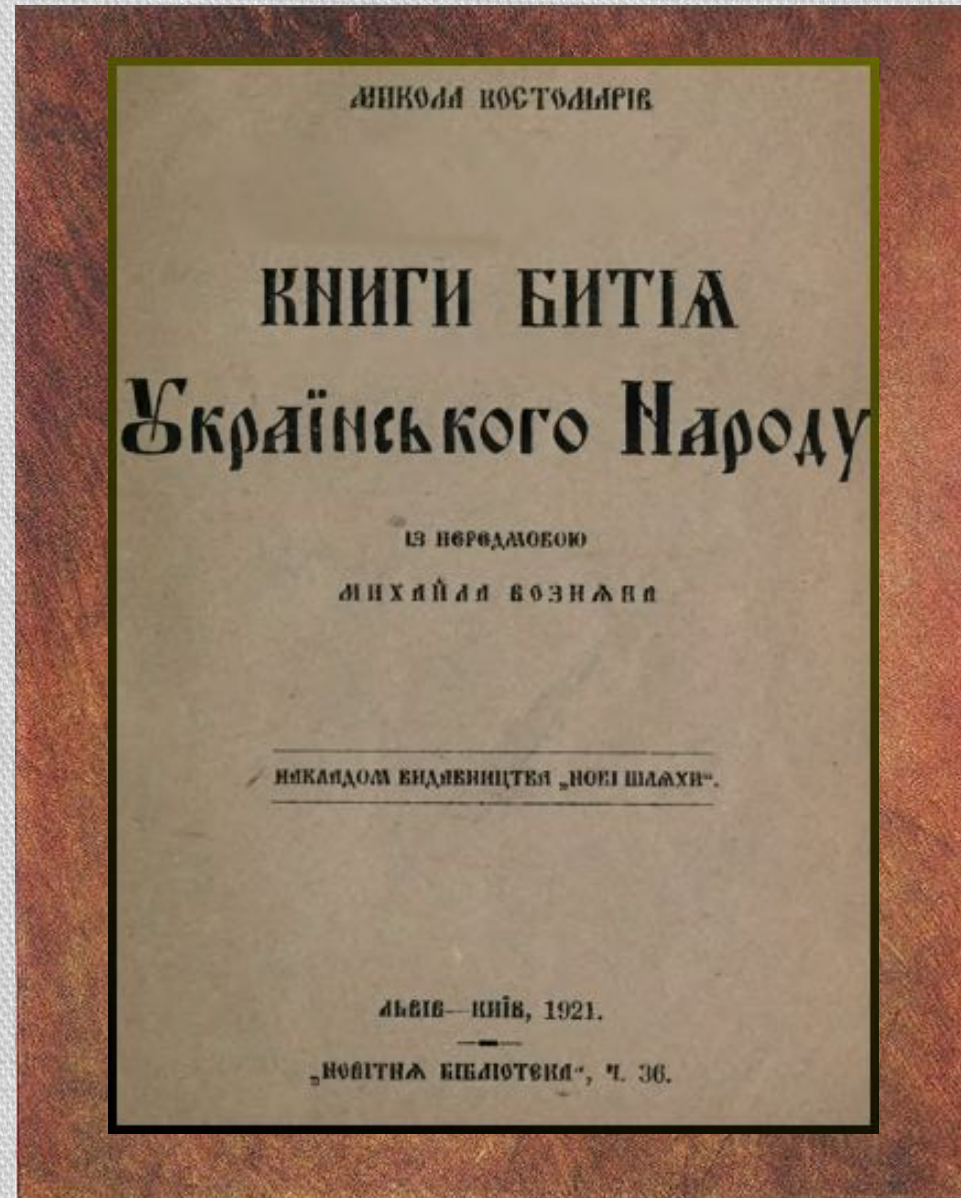

- 14 грудня 1825 р. в **Петербурзі** – повстання декабристів. Було придушене.
- 29 грудня 1825 р. на **Київщині** – повстання **Чернігівського піхотного полку** під керівництвом декабристів С. Муравйова-Апостола та М.Бестужева. Також зазнало поразки.
- П'ятьох керівників було страчено.
- Інших декабристів заслано до Сибіру.

Кирило-Мефодіївське товариство

- перша українська таємна політична організація
- діяла у **1845-1847 рр.** у Києві (12 осіб).
- **Діячі:** Микола Костомаров, Тарас Шевченко, Василь Білозерський, Микола Гулак, Пантелеймон Куліш, О. Маркович, М.Максимович та ін.
- Програма викладена в «Законі Божому» («Книзі буття українського народу») та «Статуті...».
- **Мета:** ліквідація самодержавства і кріпосного права, національне визволення України, створення демократичної федерації християнських слов'янських республік на принципах рівності і братерства із центром у Києві.
- У **1847 р.** за доносом братство було викрите та розгромлене, його члени заарештовані і засуджені до різних строків ув'язнення і заслання.

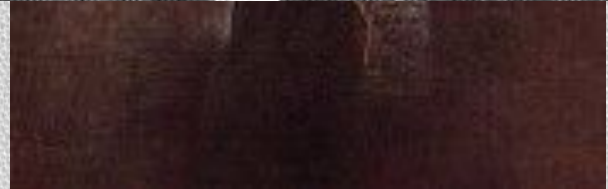
Громади – культурно-освітні організації

- 1859 р. у **Петербурзі** колишні члени Кирило-Мефодіївського товариства Т.Шевченко, М. Костомаров, В.Білозерський, П.Куліш організували першу українську Громаду.
- У 1861-1862 рр. вони випускали журнал «Основа» - перший український журнал в Російській імперії.
- 1861 р. – створена **Українська громада у Києві**. Її очолив історик, професор Київського університету **Володимир Антонович**.
- Пізніше Громади виникли у Харкові, Чернігові, Полтаві, Одесі.
- **Культурно-просвітницька діяльність**: відкриття недільних шкіл, видання художньої і наукової літератури, вивчення української історії та мови.
- Учасники: композитор **Микола Лисенко**, письменник **Панас Мирний**, історик **Михайло Драгоманов**, етнограф **Павло Чубинський**.
- Після виходу **Валуєвського циркуляру 1863 р.** проти громадівців розпочалися репресії. **Емським указом 1876 р.** діяльність Громад була заборонена.
- Частина громадівців виїхала за кордон. **Михайло Драгоманов** упродовж 1878-1882 рр. видавав у Женеві перший український журнал за кордоном «Громада». Вчений виступав за автономію України в рамках федеративної демократичної Росії.

Народники – загальноросійський революційний рух

- У 70-80-і рр. поширився народницький рух.
- Народники вважали, що селянство готове до повалення самодержавства. З метою викликати збройні бунти вони поширювали пропаганду серед селянства.
- Здійснювали **масове «ходіння в народ»**: читали селянам твори Т.Шевченка, Марка Вовчка, І. Котляревського, заборонену літературу, проводили бесіди на революційні теми, розповідали про історію України, козацтво.
- Українські народники об'єдналися в гурток **«Південних бунтарів»**. Його керівник **Яків Стефанович** спробував організувати збройне повстання у **Чигиринському повіті**. Однак **«Чигиринська змова»** була викрита російською поліцією, її учасники були заарештовані та зазнали покарань.
- Частина народників, об'єднавшись в організацію **«Народна Воля»**, зосередила діяльність на політичному терорі. 1 березня 1881 р. в результаті терористичного акту народовольців загинув імператор **Олександр II**. У відповідь уряд посилив репресії, розгромивши гуртки народників.

«Руська Тріця» - демократично-просвітницьке та літературне угрупування в **Західній Україні**

- Діяло 1830-1837 рр.
- Засновники – випускники Львівського університету **Маркіян Шашкевич, Іван Вагилевич та Яків Головацький**.
- **Метою своєї культурно-просвітницької діяльності** вони ставили боротьбу проти національного гноблення, вивчення та поширення знань про життя, традиції та історію українського народу, перетворення української мови на літературну.
- У 1837 р. гурток видав альманах **«Русалка Дністровая»**, де висловлювалися ідеї єдності українського народу та державності.
- Внаслідок переслідування з боку влади об'єднання розпалося.

ВИСНОВКИ

- наприкінці XVIII - у XIX ст. на українських землях відбувається **національне відродження**.
- На арену суспільно-політичної боротьби проти самодержавства, кріпосного права виходить інтелігенція (студенти, вчителі, професори, письменники, журналісти), греко-католицьке духовенство.
- Зростає свідомість українців, значних успіхів сягає українська культура.
- Національно-визвольний рух пройшов шлях від культурно-просвітницького до політичного етапу, висунувши за мету політичну самостійність України.

A stylized, monochromatic illustration of a plant with several leaves and a cluster of small, round buds or flowers, rendered in a dark brown color against a lighter brown background.

2.

ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК

Ліквідація кріпосного права

- У XIX ст. Російська та Австрійська імперії, переживаючи кризу феодально-кріпосницької системи, переходять до реформ
- **1848 р.** – ліквідоване кріпацтво на західноукраїнських землях у складі Австрійської імперії
- **1861 р.** – російський імператор Олександр II видав маніфест про скасування кріпосного права (Наддніпрянська Україна)
- **Суть реформи:** ліквідовано особисту залежність селян від поміщиків

Економічний розвиток

- У 60-70-х рр. XIX ст. завершився **промисловий переворот** – **перехід від мануфактур до фабрик і заводів.**
- Швидкими темпами в Україні розвивалися **вугільна, залізорудна і металургійна промисловість** (Донецько-Криворізький басейн).
- Нарощували виробництво традиційні галузі промисловості по переробці сільськогосподарської продукції – **цукрова, мукомельна.**
- Зростало виробництво сільськогосподарських машин. Будувались **залізниці**. Зростали міста – Одеса, Київ, Харків, Катеринослав, Львів.
- Попри процес **індустріалізації**, в Україні **переважало сільське господарство**. Україна мала статус «європейської житниці». Зростало сільськогосподарське виробництво.
- Отже, реформи створили умови для прискореного розвитку капіталізму. Однак українська нація формувалась як аграрна нація.

Контрольні питання

1. Які були **причини** національного відродження в Україні у XIX ст.?
2. Назвіть дату та зміст **Валуєвського циркуляру**.
3. Назвіть дату та зміст **Емського указу** російського імператора Олександра II.
4. Назвіть перші узагальнюючі твори з історії України.
5. Кого вважають **родоначальником української літератури**?
6. Назвіть українських **письменників XIX ст.**
7. Назвіть програмні документи та вимоги **декабристських організацій**.
8. Як називалася перша суто українська таємна політична організація, утворена у Києві?
9. Чого прагнули члени **Кирило-Мефодіївського товариства**?

Контрольні питання

1. Дайте визначення терміну «**громади**».
2. Укажіть активних **учасників громадівського руху**.
3. Яку роботу здійснювали громадивці?
4. Хто такі **народники**?
5. Коли виникають **перші політичні партії** на українських землях?
6. Які **вимоги** ставилися в програмах перших політичних партій?
7. Назвіть представників «**Руської трійці**».
8. Якою вони вбачали **мету** своєї діяльності?
9. Розкрийте зміст **селянської реформи 1861 р.**